

ULUSLARARASI SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ THE JOURNAL OF INTERNATIONAL SOCIAL RESEARCH

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research
Cilt: 13 Sayı: 72 Ağustos 2020 & Volume: 13 Issue: 72 August 2020
www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

TAŞELİ PLATOSU'NDA MİTİK HAYVANLAR: KOÇMAR, SİNKURT VE SIRTINKILIÇ *MYTHIC ANIMALS IN TAŞELİ PLATO: KOÇMAR, SİNKURT AND SIRTINKILIÇ*

Mehmet ALPTEKİN*

Öz

Taşeli Platosu; batıda Akseki (Antalya), doğuda ise Mut-Silifke (Mersin) arasında doğu-batı doğrultusunda uzanan kuzeyi Toroslarla, güneyi Akdeniz ile çevrili coğrafi sahadır. Taşlık bir coğrafi yapıya sahip olan platoda yaygın bitki örtüsü fundalık ve makidir.

Bölge, tarihi süreç içerisinde Asur, Pers, Roma, Sasani, Bizans; XI ve XII. yüzyıldan itibaren de Türklerin hâkimiyetine geçmiştir. Taşeli Platosu, coğrafi ve iklim özelliklerinden dolayı geçimini küçükbaş hayvancılıkla devam ettiren Türk boylarının ilgisini çekmiş ve boylardan bazıları bu bölgeyi kendilerine yurt edinmiştir. Bu Türk boyları, bir taraftan Orta Asya'dan getirdikleri geleneksel inanç sistemlerini muhafaza ederlerken diğer taraftan da karşılaştıkları bu yeni yerdeki kültürel değerleri benimsemişler ve bunların neticesinde çok zengin bir kültürel birikime sahip olmuşlardır.

Bu çalışmada; Taşeli Platosu'nda yaşayan halkın kültürel değerleri içerisinde mitik özellikler çevresinde şekillendirdikleri koçmar, sinkurt ve sırtinkılıç üzerinde durulmuştur. Çalışmadaki veriler, görüşme yöntemi ve doküman incelemesiyle elde edilmiştir. Elde edilen veriler kültür analizi yöntemiyle incelenmiştir. Bu sayede, kültürel erozyona rağmen mitik özellikleri korumaya devam eden hayvanların önemine de dikkat çekilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Taşeli Platosu, Mitoloji, Koçmar, Sinkurt, Sırtinkılıç.

Abstract

Taşeli Plateau; it is a geographical area surrounded by Akseki (Antalya) in the west, Mut-Silifke (Mersin) in the east and the Toros north in the east-west direction and the south in the Mediterranean. In the plateau, which has a stony geographical structure, the widespread vegetation is shrub and scrub.

The region, in the historical process, Assyrian, Persian, Roman, Sassanid, Byzantine; XI and XII. it has been under the domination of Turks. The Taşeli Plateau has attracted the attention of the Turkish tribes, who continue their livelihood with ovine livestock due to their geographical and climatic features, and some of them have received this region as their homeland. While these Turkish tribes preserved the traditional belief systems they brought from Central Asia on the one hand, they also adopted the cultural values in this new place they encountered and on the other hand they had a very rich cultural accumulation.

In this study, the people who live in the Taşeli Plateau are emphasized on the koçmar, sinkurt, and the sırtinkılıç, which they attribute to mythical features within their cultural values. The data in the study were obtained through interview method and document review. The data obtained were analyzed by culture analysis method. In this way, it was tried to draw attention to the importance of animals that continue to maintain their mythical characteristics despite cultural erosion.

Keywords: Taşeli Plateau, Mythology, Koçmar, Sinkurt, Sırtinkılıç.

* Doç. Dr., Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, ORCID: 0000-0003-2387-2576.

GİRİŞ

Anadolu, coğrafi konum olarak Asya, Avrupa ve Afrika arasında bağlantı sağlayan önemli bir geçit durumundadır. Öyle ki ilk çağlardan beri bu kıtalar üzerindeki kavimlerin kültür alışverişinde köprü vazifesi de görmüştür. Bu nedenle Anadolu'daki kültür mahsullerinin değerlendirilmesi ve tanıtılması sırasında bu unsurların varlığı dikkate alınmalıdır.

İlk dönemlerden beri Anadolu; verimli toprakları, iklim özellikleri, coğrafi konumu vb. nedenlerle birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Buna bağlı olarak burada zengin bir kültürel birikim ve çeşitli inanışlar ortaya çıkmıştır. "Kaynağını halkın tarihinden, kültüründen, hatta yaşadığı coğrafyadan alan halk inanışları, bir milletin kimliğini ve karakteristik özelliğini belirleyen en önemli faktörlerdendir." (Zaripova Çetin, 2007, 1). İkel düşünme sistemini ürünü olan halk inanışlarında, toplumun kültürel kodu adını verebileceğimiz unsurlar yer almaktadır. Anadolu'daki kültürel kodlarımızda ise daha önce burada varlık göstermiş toplumların kültürel değerleri ve Orta Asya kökenli totemizm, animizm, Şamanizm, Budizm, Manihaizm gibi inanç sistemlerinin tesiri söz konusudur.

Türkler bir parçası oldukları tabiat ile bazen uyum bazen de mücadele içerisinde olmuşlardır. Bu anlamda tabiat ile her daim bir ilişkilerinden söz edilebilir. Bu ilişki zaman içerisinde tabiat kaynaklı güçlere inanma ve saygı anlamlarına gelen kültürleri ortaya çıkarmıştır. İlk dönemlerde ilişki halinde oldukları hayvanlar çevresinde de bu kültürlerden bahsedilebilir. Özellikle totemcilik döneminde insanlar ile hayvan ve bitkiler arasında gizemli bir bağın varlığı aşikârdır. Buna bağlı olarak Türkler, onlara karşı bazen saygı bazen de korku karışımı bir duygu ile yaklaşmışlardır. Bu durum, İslamiyet'in kabulüyle farklı bir şekle girse de yine de kültür hayatında varlığını sürdürmeye devam etmiştir.

Anadolu'da kendine has kültürel zenginliklerle karşımıza çıkan yerlerden birisi Taşeli Platosu'dur. Çünkü Taşeli Platosu; Akdeniz Bölgesi'nin en tenha yörelerinden biri olup halk, Akdeniz'deki dar kıyı düzlüklerinde ve Göksu vadisindeki diğer akarsu boylarında toplanmıştır (Alptekin, 2002, 1). Bu vesileyle Taşeli Platosu'nda yaşayan konargöçer halk, en eski devirlerde yarattıkları mitolojik unsurlara sahip varlıklarla -muhtemelen Orta Asya kültür dairesinde getirdikleri- bugünde iç içe yaşamakta ve onları halk anlatıları ve çeşitli halk inanç ve uygulamalarına yansıtmaktadırlar.

Taşeli Platosu'nda Mitik Hayvanlar

1. Koçmar/Goçmar

Koçmar, bir kertenkele türü olup Eski Anadolu Türkçesi ve Orta Türkçe koç; erkek ve mar (yılan) kelimelerinin birleşmelerinden oluşmaktadır (Gülensoy, 2007, 531). Anadolu ağızlarında kaçmer, koçmabeler, koşmar, kuşmar, köyköçemen (Derleme Sözlüğü, 1993/VIII, 2895) taş keleri, kıtmır keler, koçmar (Öz vd, 2005, 420) baş ve kuyruk kısmında diken şeklinde çıkıntılar olmasından dolayı dikenli keler (Yaka, 2014, 10) adlarıyla da bilinmektedir.

Koçmarlar, yaşam alanı olarak insanlardan uzak eski yerleri kendilerine mekân olarak seçmektedirler. "Bahçeleri çevreleyen örme taş yığınları veya duvarlar üzerinde, çörtlü kireç taşları üzerinde, kayalık alanlarda, kalkerli kayaların üzerlerinde, eski harabe kalıntılarında, kum tepeleri, yüksek tepelerin çatlakları, ağaç gövdelerinin yarıklarında, kurak ya da bitkili alanlarda yaşamaktadırlar." (Yaka, 2014, 14). Özellikle yöredeki eski kaleleri, hanları ve sahipsiz evleri kendilerine yer edinmişlerdir. Bunun yanında tarlaların arasındaki sınırları belirleyen taşlardan örülmüş "an" adı verilen kenar da diğer yerlerdir. Bu yerler koçmarların kendilerini çevresel tehlikelerden kolaylıkla koruyabilecekleri ve üremelerini gerçekleştirebilecekleri mekânlardır.

Kertenkeleler diğer sürüngenler gibi soğukkanlı hayvanlardır. Bu nedenle koçmarlar da kış uykusuna yatarlar. Kış mevsiminde taşların kuytu köşelerine, toprak içindeki delik ve oyuklara, inşaatlarda briket ve tuğla arasındaki boşluklara girerek uyku sürecini tamamlarlar. Baharın gelip toprağın ısınması ve güneşin ilk ışıklarıyla virane yerlerde, ahır ve samanlıkların duvarlarında tekrar eski mekânlarını sahiplenirler. Koçmarlar güneşin ilk ışıklarıyla birlikte dışarı çıkarken güneşin batmasıyla birlikte akşamları yuvalarına çekilmektedirler (KK. 2).

Daha çok sinek ve çeşitli böcekleri yiyerek beslenen koçmarlar tırnakları sayesinde keskin ve pürüzlü yapılar üzerinde kolaylıkla tutunabilmektedirler. Yapı itibarıyla baş ve kuyruk arası 35-40 cm

uzunluğunda olan koçmarların çok kıvrak hareket edebilen bir yapısı vardır. “Başlarının üst tarafı düzensiz dizilmiş küçük pullarla örtülüdür, sırt pulları ise birbirini örter ya da yan yana dizilmiş şekildedir.” (Yaka, 2014, 10). Deri yapılarının üzerinde sarı ve siyah lekelerin yanında gri mavimsi ve kahverengimsi tonlarda pullar ve plaklar da görülmektedir (Yaka, 2014, 14). Koçmarlar buldukları yerlerde genellikle yüksekçe bir yeri kendilerine mekân seçerler ve o bölgede hâkimiyet kurarlar. Buralarda çevreden gelebilecek tehlikeleri de kolayca gözlemleyebilirler. Öyle ki bazı durumlarda sahip oldukları bölge için koçmarların kavga bile ettiği görülmektedir (KK. 3).

Koçmaların en bilinen özellikleri başlarını aşağı yukarı doğru sallayarak durumlarını belirtmeleridir. Koçmarlar, zararsız hayvanlar olmalarına rağmen kafalarını aşağı yukarı sallamaları insanlar tarafından çeşitli anlamlar etrafında yorumlanmıştır. Bu konuda çeşitli efsaneler meydana getirilmiş ve koçmar olumsuz çağrışımlar içerisinde değerlendirilmiştir.

Hız. İbrahim ateşe atılırken bütün hayvanların buna karşı çıkmasına rağmen kertenkelenin kafasını sallayarak onaylaması (Türktaş, 2012, 320); Nemrut’un Hız. İbrahim’i yakmak için hazırladığı ateşi kumkertişin başını sallayarak üflemeyle destek olması (Yaldız, 2002, 231); kertenkelenin Hız. Aışe’nin evi yanarken üfleme olması (Küçükaslan ve Uğur, 2013, 222) ile ilgili efsanelerden ötürü bu hayvana karşı olumsuz bir tavır söz konusudur. Ayrıca kertenkelenin (koçmar) başını sallarken “Allah yok, para çok.” şeklinde yorumlanması diğer husustur (Bozoğullarından, 2019, 63-64; Doğaner, 2013, 261).

Taşeli Platosu’ndaki dağ köylerinde koçmarların çıktıkları yüksek yerlerden insanlara bakarak kafalarını aşağı yukarı doğru hareket ettirdikleri sırada Peygamber Efendimize küfür ettikleri ve Allah’a asi geldikleriyle ilgili inanç en yaygındır. Yörede bu durumda koçmarlar çocuklar ve yetişkinler tarafından taşlanarak öldürülmeye çalışılmaktadır (KK.2).

Koçmarların başlarını yukarı aşağı hareket ettirmesi ayrıca yöre bu hayvanın namaz kılmayı taklit ettiğiyle ilgili inançtır. “Başını aşağı yukarı indirip kaldırıyor, namazı öykünüyor. Namaz kılmayın, diyor.” (KK.2). Bunun yanında koçmar bir evin içerisine girerse, o eve uğursuzluk getireceğine inanılmaktadır (KK.2).

Yörede koçmarla ilgili diğer olumsuzluk çağrıştıran durum da koçmar gören kişinin ağzını kapatmasıdır. Eğer koçmar, kişinin dişlerini görüp sayarsa dişlerinin döküleceğine inanılır (Kırmızı, 2015, 115).

Aynı kültür coğrafyasında benzer hareketlerin farklı yorumladığı da görülmektedir. Maraş Göksun (Arslan, 2011, 189) ve Mersin Erdemli’de (Kırmızı, 2015, 115) kertenkelenin (koçmar) kafasını kaldırıp salladığında Allah’ı zikrettiğine inanılmaktadır. Bu yönüyle olumlu bir yaklaşımın varlığı da dikkatlerden kaçmamaktadır.

Yaşadığımız coğrafyadaki hayvanlar, kültürel kodların yansıması olan halk anlatılarında çeşitli şekillerde yerlerini almışlardır. Taşeli Platosu’nun uç noktasında bulunan Antalya Gazipaşa’dan derlenen *Derbeder Oğlanla Koçmar Keler* masalında koçmarın başını sallamasını yanlış yorumlayan bir gencin başına gelenler anlatılmaktadır. Masalda bir karı ve kocanın iki oğlu vardır. Bir kardeşlerden biri kurnaz iken diğeri derbederdir. Bu kardeşler bir gün anne babalarından kalan malları paylaşmaya karar verirler. Derbeder, kardeşe bir öküz kalır. Derbeder kardeş, öküzü pazara götürerek satmayı düşünür. Bu arada yol kenarında bir taşın üzerinde başını yukarı aşağı sallayan koçmarı görür. Koçmara öküzü satmayı düşünür:

- Hoyn! Koçmar keler bu öküzü alın mı?

Keler başını sallamış.

- Hoyn! Koçmar keler sana deyom, benim öküzü alın mı?

Keler gene başını sallamış.

- Bin liraya versem alın mı?

Keler gene başını sallamış.

- Bir hafta sonra gelsem parasını verin mi?

Keler gene başını sallamış. Derbeder oğlan öküzü taşın önüne bağlayıp, köyüne dönmüş (Uysal, 2008, 28-30). Masalın devamında oğlan geri geldiğinde öküzü ölmüş görür. Bu arada koçmardan parasını ister. Koçmar kafasını sallamaya devam edince derbeder oğlan bir taşı koçmarın kafasına vurur. Koçmar oracıkta ölür. Oğlan, koçmarın yuvasını kazınca altın bulur ve zengin olur.

2. Sinkurt/ Sinkurdu

Sinkurdu; sin (mezar) ve kurt kelimelerinin birleşiminden oluşmaktadır. Yörede genellikle mezarı kazarak, ölen kişinin kafasını mezardan çıkartıp yediğine inanılan mitik hayvan olarak kabul edilmektedir. Özellikle defin işleminin gerçekleştiği hafta içerisinde mezara musallat olduğuna inanılmaktadır. Orta ve Batı Taşeli Platosu'ndaki yerleşim yerlerinde sinkurt veya sinkurdu adlarıyla bilinmektedir.

Mezar toprağının taze kokusunu kilometrelerce uzaktan algılayarak yaklaşık bir- bir buçuk metrelik mezar toprağını zorlanmadan kazmasından dolayı halk tarafından mezarla ilişkilendirilmiş ve böyle bir ad verilmiştir. Yöredeki bazı insanlara göre çok güçlü olmasından dolayı ayıya benzetilmiş bazı kişilere göre ise leşçil olmasından dolayı kurt (canavar) benzeri bir hayvan olarak kabul edilmiştir. En yaygın görüş de kediden biraz büyükçe tilki, köpek, kurt emsali uzun kuyruklu bir hayvandır (KK.2).

Gece çıkması ve mezarla alakalı olmasından ötürü yöre halkının düşünce dünyasında kendine önemli yer edinmiştir. İnsanlar tarafından oluşturulan genel kanı; hayvanın leşçil olması, taze mezar toprağının kokusunun çok uzaklardan alabilmesi, mezar toprağını kazabilecek güçte ve cesedi mezardan çıkarabilecek bir yapıda olması (KK.2). Bu yönüyle yöre halkının düşünce dünyasında şekillenen bu hayvan, sırtlanın özellikleri ile çok benzemektedir. Öyle ki içerisinde Taşeli Platosu'nun da içinde bulunduğu Güney Marmara, Ege, Akdeniz ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nde yaygın olarak bulunan, yaşam ortamı olarak bozkırlar, maki, yarı çöller, kayalık, seyrek ağaçlı yamaçları tercih eden ve leşçil bir etobur olan sırtlan türlerine rastlanmaktadır (Yıldırım, 2010, 1).

Sırtlanlar, köpeklere benzemelerine karşın ön ve arka üyelerinin dört parmaklı, yelesi oluşu ile köpeklerden ayrılır. Çiğneme ve boyun kasları çok kuvvetli olup leşlerle beslenirler. Koku alma duyuları da oldukça gelişmiştir (Akçay, 2014, 19). Silifke ve Gülnar, Erdemli'de *sinkurdu* adı ile bilinmesine rağmen farklı olarak Tarsus'ta, mezara gelerek açtığına inanılan canlıya *zırtlan* adı verilmektedir. Zırtlan, sırtlanın yöresel ağızdaki karşılığıdır. Sırtlan karşılığında Türkçede ayrıca *yeleli kurt* adı da kullanılmaktadır (Eren, 1999, 366).

Yırtıcı bir hayvan olmasından dolayı sırtlan ile ilgili değişik inanışlar ortaya çıkmıştır. "Çizgili sırtlan hakkında, açık alanda uyuyan insanların yaralanması, çocukların kaçırılması ve öldürülmesi, mezar yağmacılığı gibi belgelenmiş ve yinelenmekte olan durumlar nedeniyle birçok hurafe vardır (Yıldırım, 2010, 16). Bu nedenle yörede yaramazlık yapan ve uyumayan çocuklara akşamları aileleri "Sinkurt gelecek, uslu durmazsan seni götüreceksin." diyerek korkutarak uyutmaya çalışırlar (KK. 2).

Silifke'de, ölen kişinin mezarının hece taşına bir miktar püse dökülür. Bu uygulamadaki amaç; *sinkurdu* adı verilen kedi büyüklüğündeki yaratığın mezarı açmasını önlemektir. Mezar taşına püse sürülmesi durumunda püsenin kokusundan dolayı bu hayvanın mezara yaklaşamayacağına inanılır. Tarsus'ta da *zırtlanın* mezarı açarak cenazeyi yememesi için de hece taşının üzerine püse bulunan bez konur. İnanca göre püsenin kokusundan dolayı bu hayvan kabre yaklaşamaz (Öger, 2003, 328-329; Bali, 2015, 303).

Gülnar'ın bulunduğu Orta Taşeli yöresinde sinkurdandan mezarı korumanın diğer bir yöntemi de mezarların üzerine dikenli ağaç dalları ve büyük kayalar bırakılmasıdır. Kırkıncı günün dolmasıyla birlikte bu dikenli çalı ve ağır taşlar mezarın üzerinden kaldırılmaktadır (Alptekin, 2019, 333).

Silifke'de vefat eden kişinin mezarına sinkurdu gelirse, o kişinin amelinin iyi olmadığına inanılır (KK.2).

Taşeli Platosu dışında da mezarı yırtıcılardan korumak için benzer uygulamalar yapılmaktadır Hatay Kırıkhan çevresinde sırtlanın mezara musallat olmasını önlemek için çam ağacının dalları kesilerek mezarın içerisine yerleştirilir. Ayrıca hece taşının üzerine de kesilen çam dalları bırakılır. Sırtlanın çam ağacının kokusunu sevmediğinden dolayı mezara gelmeyeceğine inanılır (KK. 1).

Sinkurdu ile ilgili kavramlar zaman içerisinde yörenin söz varlığında kendine yer edinmiştir. Gizli, saklı, çevresinden habersiz işler çeviren kişiler için *sin kurdu gibi* (Akbaş ve Uğur, 1944, ?) deyimini kullanıldığı gibi beddua amaçlı olarak da Alanya ve yöresinde *sinkurt dürtün* (Erol, 2007, 166) ifadesi kullanılmaktadır.

Mezarlara karşı saygısızlık yapanların; mezar yanından geçerken küfür edenler ve bazı ihtiyaçlarını mezarlıklara gideren kişilerin öldükten sonra mezarını sinkurdun kazacağına inanılır

(KK.2). Defineciler arasında özellikle mezar kazma işleriyle uğraşanlara da *sinkurdu* lakabı verilmektedir. Bunun yanında yöredeki insanların bilinçaltında önemli bir yer edinen *sinkurdu* ile ilgili bir de köy seyirlik oyunu söz konusudur.

Metin And'ın aktardığına göre; "İçel'de bir kazmaya bir kilim örtüp, iki de eski paçavra büküp kilimin üstünden kazmaya ipe bağlanarak, kazmanın başı *sinkurduna* benzetilir. Kilimin içine bir adam girer. Kazmanın sapını alır, kilimi de iyice bükerek kazmanın sivri ucuyla yerleri eşip sıçrar, arada bir kuşun gagasıyla kaşındığı gibi kazmanın ucuyla kendisini kaşır. Sıçrayıp halka saldırır." (And, 1962, 70; And, 1985, 156). Oyun bu şekilde devam eder. Bir tür bereket ritüeli olan bu oyunun esası hayvan taklidine dayanmaktadır.

3. Sırtkılıç / Sırtlankılıç

Bir bukalemun türü olup sırt kısmı, kılıç şeklini andırdığı için yöre halkı tarafından *sırtı-kılıç* olarak adlandırılmaktadır. Ayrıca sırtkılıç/sırkinkılıç, sırtantangılıç, sırtlankılıç, (Mersin) sırtıkara (Kuşadası- İzmir) (Derleme Sözlüğü, 1993/X, 3619); fal bakmak için kullanılmasından dolayı da bahtabakan (Derleme Sözlüğü, 1993/II, 288; Doğaner, 2013, 261), bahtabakar, behtibehti (Derleme Sözlüğü, 1993/II, 488-489), tutunduğu zemine yapışıp bırakmadığı içinde Hatay ve çevresinde yüzyapışkan (KK.1) adlarıyla da bilinmektedir. Bu hayvanın üzerine bir kimseye ait bir şey örtüp biraz bekledikten sonra açılır. Eğer hayvan karardıysa kişinin bahtının kötü; beyazlaşmışsa iyi olduğuna inanılır (Derleme Sözlüğü, 1993/II, 489).

"Falcılık, hayatta ve tabiatta var olanlar üzerinden, bazı yöntemlerle bilinmeyi bilmeye çalışma usul ve esaslarına dayanan bir uğraş alanıdır." (Gülhan, 2015, 199). İlk sözlüğümüz Divânü Lugatî't-Türk'te falcılık *ırk* kelimesiyle izah edilmiştir (Kaşgarlı Mahmud, 1941, 42). İslamiyet öncesi kültür hayatında kumalak, fincan, yay, yada taşı, köpük, ateş, yıldız, kaşık ve eldiven falları (Duvarcı, 1993, 22-77) mevcuttu. Bu fal bakma eylemlerinin dışında Taşeli Platosu ve çevresinde yaşayan halk arasında sırtkılıç adı verilen bukalemunun aldığı renge göre de çeşitli yorumlamaların yapıldığı bir fal bakma türünün varlığı bilinmektedir.

Boyları yaklaşık bir karış (20-25 cm) olan sırtkılıçlar, hareket yönünden çok yavaş bir yapıya sahiptirler. Ayakları ve kuyruğu sayesinde ağaç dallarına kolayca tutunabildiği gibi ağaç dalları içerisinde hayatlarını devam ettirebilmektedirler. Sırtındaki pullu derisi kolaylıkla renk değiştirebilir (KK.2, KK.3). Bulduğu ortamın rengine ayak uydurarak renkten renge girmesi kamufle olmasını kolaylaştırmaktadır. Ağaçların dalları arasında yeşil, kahverengi, sarı, siyah ve diğer renklere bürünür. Yavaş hareket etmesiyle birlikte denge organı ağaç dallarına sarılmasını sağlayan kuyruklarıdır. Yavaş hareket ettiği için kolayca yakalanabilmektedir.

İnsanların bu zararsız hayvanı yakalamak istemelerindeki temel amaç hayvanın bahtabakan adından kaynaklanmaktadır. Çok eski bir kültür özelliği çerçevesinden gelen bu hayvanın rengine bakarak insanlar yorumlar yapmaktadır. Çocuklardan yetişkinlere ve evlilik çağındaki genç kızlara kadar herkesin ilgi odağı bir konumdadır. "Bulduğu ortama uyum sağlama refleksinden dolayı sırtkılıç renkten renge girer (Altundal, 2015). Temas halinde bulunduğu çevredeki renk tonları bunda etkilidir. Özellikle genç kızlar, bahtabakan olarak bilinen hayvanın üzerine beyaz bir tülbent atarlar, tülbentin altındaki hayvan kırmızı olursa tülbent atanın bahtının iyi olacağına, kara olursa bahtının da kararacağına inanılır (Ağcalar, 2009, 154).

Osmaniye ve çevresinde sırtkılıç görüldüğü zaman beyaz bir tülbent getirilir. Falına bakılmasını isteyen kişi niyet ederek tülbendi sırtkılıcın üzerine bırakır. Bu arada tülbende yansıyan renk yeşil ve tonlarındaysa kişinin kalbinin temiz olduğuna, evinde, ocağında huzur bereket bulacağına, kısmetinin açık olduğuna inanılır (Altundal, 2015). Eğer renk gri ve tonlarında olursa falına bakılan çocuğun saygılı olacağına, büyüklerini, küçüklerini bileceğine, hayatta sıkıntı çekmeyeceğine ve bahtının açık olacağı şeklinde yorumlanır. Tülbent kırmızı veya kiremit rengine dönmüş ise falına bakılan kişinin zapt edilmesi zor, deli dolu bir kişiliği olduğu ifade edilir (Altundal, 2015).

Yörede sırtkılıç fal bakma ve geleceği yorumlama konusunda önem taşıdığı için bir ağacın dalları arasında bu hayvanı gören kişinin bahtının açık olacağına da inanılmaktadır (Göçer, 2014, 294; KK.1).

Benzer uygulamalara Hatay'da da rastlanmaktadır. Hatay'da *yüzyapışkan* görüldüğü zaman beyaz renkte olması kaydıyla tuz, şeker veya bir baş örtüsü getirilerek hayvanının üzerine atılır.

Üzerine şeker veya tuz atıldıktan sonra yüzyapışkan yeşil renge bürünürse niyet eden kişinin kaderinin açık olacağına; rengi boz ya da siyaha yakın koyu bir renge dönerse o kişinin kısmetinin kapalı olacağına inanılır (KK.1).

Sırtkılıç ile ilgili olarak fal bakmanın haricinde değişik inançlar ve uygulamalar da ortaya çıkmıştır.

Adana'da sırtkılıcın (bahtabakan) insana yapıştığı zaman bırakmadığı, söylenir. Çocukları korkutmak için "Kancık eşek anırana kadar sırtkılıç ısırduğunda bırakmaz." denir (Doğaner, 2013, 261; Göçer, 2014, 294).

Adana Karaisalı'da hamile kadın bukalemun (bahtabakan)la karşılaşır, üstüne elbise atar; elbiseyi kaldırdıktan sonra bahtabakanın rengi yeşil olursa hamile kadının oğlan doğuracağına, sarı olursa kız doğuracağına inanılır (Göçer, 2014, 29).

Bukalemunun üstü örtülüp açılınca rengi açık renklerden biri olduysa kişinin bahtının açık olduğuna, koyu renklerden biri olduysa kişinin bahtının kapalı olduğuna inanılır (Göçer, 2014, 294)

Yeşil bukalemun görmenin Cennet'e gitmenin müjdesi, siyah bukalemun görmenin ise Cehennem'e gitmenin habercisi olduğuna inanılır (Göçer, 2014, 294)

Sütü kesilen (sütü gelmeyen) keçilere halk arasında bahtabakan adı verilen bukalemun kurutulduktan sonra dövülür ve sütlenmesi için yedirilir (Ağcalar, 2009, 205).

Sırtkılıç (bahtabakan) çeşitli inanış ve uygulamaların haricinde "Bahtabakan gibi olmak: döneç olmak (Kırmızı, 2015, 286) şeklinde söz varlığında yerini almıştır.

SONUÇ

Günümüzde mitolojiye duyulan ilgi ve ondan faydalanma yolları birçok alanda kendini göstermektedir (Dilek, 2013, IV). İnsanoğlu, üzerinde yaşadığı evreni anlamada ve anlamdirmada mitoloji bilimine başvurmaktadır. Öyle ki Anadolu coğrafyasına XI. yüzyılda yerleşen Türkmen aşiretleri, Orta Asya kültür coğrafyasından getirdikleri ve yeni yurt edindikleri coğrafyadaki hayvanları kendi belleklerinde yeniden şekillendirerek onlara bazı mitik anlamlar yüklemişlerdir. Halkın belleğinde yüzyıllarca korunan mitik hayvanlar yeni kültür coğrafyasında varlığını koruyabilmıştır.

Taşeli Platosu'nda yaşayan halkın sosyo-kültürel yapısına bağlı olarak doğadaki hayvanlarla ilgili olarak birçok inanç ve uygulama söz konusudur. Bu inanç ve uygulamalarda Orta Asya'dan Anadolu'ya gelen Türk boylarının etkili olduğu söylenebilir. Benzer şekilde Orta Asya kültür coğrafyamızı şekillendiren mitik dünya görüşüyle özdeş inanç ve uygulamalarda Anadolu coğrafyasıyla paralellikler dikkat çekicidir.

Halk belleğinde ürkütücü yapıları ile yaşayan mitik yaratıklar, aslında insanların doğaya ve yakın çevreye karşı saygı ve korku karşımı bir hisle yaklaşmalarını sağlamaktadır. Bu vesileyle hızla değişen dünyamızda bilinçaltımızda yer edinerek kültürel birikimlerimizle şekillenerek gelecek nesillere ulaşmaktadır.

Taşeli Platosu'nun üzerinde bulunduğu Adana, Mersin ve Antalya şehir merkezlerinde mitik varlıklar ve bunlarla ilgili inanç ve uygulamalar unutulmuş olsa da, platonun iç kesimlerindeki ilçelerde kültürel mirasımız olarak adlandırabileceğimiz bu varlıklarla ilgili özelliklerin silip atılmaması önemli husustur.

Adlarını yöre halkından başka hiç kimsenin bilmediği bu hayvanlar, mitik dünyamızın bize kazandırdığı kültürel değerlerimizdir. Kültürel yozlaşmaya rağmen bu hayvanların çeşitli inanış ve uygulamaların haricinde yöredeki söz varlığında da kendine yer edinmesi kültürel hazinemizdeki yerini göstermesi açısından önemlidir.

KAYNAKÇA

- Ağcalar, Ashi (2009). *Silifke Halk Kültürü Araştırması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler, Mersin.
- Akbaş, Fuat, Uğur, Sait (1944). İçel Rehberi. (<http://www.yumuktepe.com/icel-rehberi-3/>) adresinden 06.04.2020 tarihinde alınmıştır
- Altundal, Salman (2015). Bukalemun ya da Bahtakan. *Kolektomani*. (<http://www.kolektomani.com/bukalemun-ya-da-bahta-bakan/>) adresinden 12.04.2020 tarihinde alınmıştır.
- Alptekin, Ali Berat (2002). *Taşeli Masalları*. Ankara: Akçağ Yayınları.

- Alptekin, M. (2019). Mersin Folklorunda Püse (Kara Hekim) İle İlgili Tespitler. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. C.9,S.1, s. 323-336.
- And, Metin (1962). *Dionisos ve Anadolu Köylüsü*. İstanbul: Elif Yayınları.
- And, Metin (1985). *Geleneksel Türk Tiyatrosu Köylü ve Halk Tiyatrosu Gelenekleri*. İstanbul: İnkılap Yayınevi.
- Arslan, Duygu (2011). *Kahramanmaraş İli Göksun İlçesi Halk Kültürü Araştırması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Bali, Aslı (2015). *Mersin Konargöçerlerinin Halk Kültüründe İnanışlar ve Bunlara Bağlı Uygulamalar*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Bozoğullarından, Bestami (2019). *Eski Türk İnanç Sistemi Kaynaklı Uygulamaların Ekoloji İle İlişkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.
- Dilek, İbrahim (2013). *Türk Mitoloji Sözlüğü (Altay-Yakut)*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Doğaner, Ali (2013). *Çukurova Bölgesi Konargöçerlerinde Halk Kültürü ve Halk Edebiyatı*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Duvarcı, A. (1993). *Türkiye'de Falcılık Geleneği ile Bu Konuda İki Eser Risâle-i Falnâme li Ca'fer-i Sâdik ve Tefe'ülnâme*. Ankara: Esra Matbaası.
- Eren, Hasan (1999). *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*. Ankara: Bizim Büro Basımevi.
- Erol, Çiğdem (2007). *Türkiye Türkçesinde Kalıp Sözler Üzerine Bir İnceleme*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Göçer, Osman (2015). *Adana İli Karaisalı İlçesi Halk Kültüründe Halk İnançları, Bayramlar ve Törenler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler, Adana.
- Gül Akçay, Arzu (2014). *Batı ve Orta Anadolu Geç Miyosen Sırtlanları (Hyaenidae, Mammalia)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Pamukkale Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Denizli.
- Gülensoy, Tuncer (2007). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gülhan, A. (2015). Türk Kültüründe Fal ve İsimlerle İlgili Bir Manzum Falname Örneği. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*. S.15, s.195-222.
- Kaşgarlı Mahmud (1941). *Divânü Lügati't-Türk C. I.* (Haz. Besim Atalay), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kırmızı, Ömer (2015). *Erdemli Halk Kültürü Araştırması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- Küçükaslan, Ö. ve Uçar, M. (2016). Diyarbakır Folklorunda Hayvanlar Üzerine Bir Araştırma. *Eurasian Journal of Veterinary Sciences*. C.32, S.4,s.220-228.
- Öger, Adem (2003). *Tarsus Yöresi Dağ Köylerinde Geleneksel Halk Kültürü Üzerine Bir İnceleme*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Öz, M., Erdoğan, A., Gökoğlu, M., Düşen, S., Aslan, A., Albayrak, T., Kaya, Y., Tunç, M.R., Karaardıç, H. (2005). *Türkiye'nin Doğa Rehberi*. İstanbul: Mart Matbaası.
- Türk Dil Kurumu (1993). *Derleme Sözlüğü C.II*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Türk Dil Kurumu (1993). *Derleme Sözlüğü C.VIII*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Türk Dil Kurumu (1993). *Derleme Sözlüğü C.X*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Türktaş, M. Metin. (2012). *Denizli Efsaneleri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Uysal, Yavuz (2008). *Gazipaşa'da Folklor ve Halk Edebiyatı Ürünleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Yaka, Hesna (2014). *Denizli İli'ndeki Bazı Lokalitelerde Yayılış Gösteren Dikenli Keler, Stellagama Stellio (Linnaeus, 1758) (Squamata: Agamidae)'Nun Helmint Faunası Üzerine Bir Araştırma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Denizli.
- Yaldız, Adem (2002). *Hayvanlarla İlgili Efsaneler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Yıldırım, İsmet Ceyhan (2010). *Hatay Yöresinde Çizgili Sırtlan (Hyaena Hyaenal) Ekolojisi Üzerine Araştırmalar*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Kahramanmaraş.
- Zaripova Çetin, Ç. (2007). Tatar Türklerinde Mitolojik Varlıklarla İlgili Mithler ve İnanışlar (İyeler ve Yaratıklar). *Bilig*. S.43, s.1-32.
- Kaynak Kişiler**
- KK.1: Kübra Kel, 1998, Hatay-Kırkhan, Lisans Mezunu, Öğrenci.
- KK.2: Cennet Alptekin, 1960, Mersin-Silifke, Okuma Yazma Bilmiyor, Ev Hanımı.
- KK.3: Hatice Gürbüz, 1935, Mersin-Silifke, Okuma Yazma Bilmiyor, Ev Hanımı.